

PROFESNÍ VZDĚLÁVÁNÍ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ VE ZDRAVOTNICTVÍ

Helena Bouzková

Anotace

V současné době roste rozpor mezi prudce rostoucím množstvím zaznamenaných poznatků (potenciálních informací) a schopností společnosti efektivně je využít, tzn. že v oblasti vzdělávání existuje společenský informační problém. [CEJPEK, 2005]

Všeobecné vzdělání a odborná příprava se stávají jednou z nejcennějších hodnot. Struktura vzdělávací soustavy se mění a zároveň roste vědomí, že se lze vzdělávat nejen ve škole, ale i na pracovišti, doma a ve společnosti. Tento fakt se týká i profese knihovníka a informačního pracovníka, který pracuje ve zdravotnictví. Příspěvek shrnuje stupně školního vzdělávání a uvádí významné profesní organizace, které se podílejí na kontinuálním (celoživotním) vzdělávání těchto pracovníků. Autorka uvádí informace o projektu CERTIDoc a o aktivitách pracovní skupiny EAHILu, která připravuje proces akreditace.

Klíčová slova

Profesní vzdělávání, knihovnické a informační služby, knihovník, informační pracovník, zdravotnictví, profesní organizace, zdravotnické knihovny

Úvod

Odborné povolání knihovníka i informačního pracovníka vyžaduje technicky, vědomostní ale i fyzicky zdatné pracovníky, kteří jsou schopni pružně reagovat na změny, které nás obklopují.

Kompetence představuje pojem z oblasti práce, k níž je daná osoba způsobilá či již je oprávněna vykonávat. Odpovídá pojmu kvalifikace či odborná způsobilost. U pracovníka kompetence vede k chování, které vede k určitému výsledku. Kompetence představuje soubor chování pracovníka, který musí použít, aby úspěšně zvládl úkoly své pracovní pozice. Znamená to, že zaměstnanec musí splňovat tři základní předpoklady:

1. je vnitřně vybaven vlastnostmi, schopnostmi, vědomostmi a dovednostmi, které k takovému chování potřebuje,
2. je k takovému chování motivován, spatřuje v něm tedy hodnotu a je ochoten vynaložit tímto směrem potřebnou energii,
3. má možnost v daném prostředí toto chování použít.

Efektivita práce organizace (knihovny) je závislá na kvalitním a efektivním využívání znalostí a dovedností pracovníků, které je třeba rozvíjet a vzájemně si je vyměňovat.

K rozvoji potřebných schopností zaměstnanců organizace přispívá výchova a vzdělávání. Výchovu chápeme jako proces vytváření osobnosti člověka, vzdělávání představuje formu dotváření a rozvoje osobnosti.

V důsledku proměn společnosti, prosazujících se tendencí ve vzdělávání a přeměnou tradičního prostředí knihovny na elektronické se mění postavení a role knihovníka.“[7] Vzdělávání probíhá ve školách i mimo školu, např. v zaměstnání nebo doma. Významnou úlohu při mimoškolním profesním celoživotním vzdělávání mají profesní organizace.

Významné zahraniční a tuzemské profesní spolky a asociace

Vyspělé demokratické země dávají při rozvíjení aktivit a spolupráce v ne-ziskovém sektoru jednoznačně přednost spolkům, občanským sdružením, nadacím, jinými slovy nevládním organizacím. Je u nich záruka, že fungují na demokratických principech a na základě dobrovolnosti. Knihovnické a informační asociace jsou pro ně zároveň zárukou svobodného a rovného přístupu všech k informacím, což je jedním z důležitých požadavků Listiny lidských práv a svobod. S tímto pojetím souvisí také požadovaný rozsah a kvalita knihovnických a informačních služeb, poskytovaných čtenářům a uživatelům a také jejich garantování. Profesní spolky a asociace se zabývají různými aspekty práce knihovníků a informačních pracovníků. Patří mezi ně např. oblast legislativy, spolupráce na národní i mezinárodní úrovni (různé typy knihoven, regiony, země, oborové zaměření) a další aktivity. Významnou roli má i problematika celoživotního profesního vzdělávání.

IFLA - International Federation of Library Associations and Institutions

(Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí)

www.ifla.org

- je světovou knihovnickou organizací, která jako nevládní, nepolitická organizace ovlivňuje a usměrňuje rozvoj knihovnictví na celém světě. Je mezinárodní představitelkou knihovnické profese. Sdružuje knihovnické spolky a knihovny z více než 150 zemí celého světa. Byla založena v Edinburghu ve Skotsku v roce 1927 z iniciativy hrstky evropských zemí, mezi nimiž bylo tehdy také Československo. Od roku 1971 je registrována v Nizozemí. Vedení IFLA sídlí v Haagu – konkrétně v Královské knihovně, která je nizozemskou národní knihovnou.

ALA - American Library Association (Americká knihovnická asociace)

www.ala.org

- je jedním z nejstarších spolků na světě. Byla založena v roce 1876 ve Filadelfii při příležitosti konání světové výstavy. Patří také k největším knihovnickým asociacím na světě. Sdružuje všechny druhy a typy knihoven, od knihoven veřejných, státních, školních až po knihovny akademické, odborné, vězeňské, nemocniční. Udržuje kontakty s více než 70ti jinými knihovnickými spolky v USA, Kanadě a dalších zemích a úzce spolupracuje s organizacemi, které se zabývají výchovou, výzkumem, kulturním rozvojem, rekreací a veřejnými službami. Úlohou ALA je napomáhat rozvoji, prosazování a zdokonalování knihovnických a informačních služeb a knihovnické profese za účelem zkvalitnění vzdělání a zajištění přístupu všech k informacím.

MLA - Medical Library Association

www.mlanet.org

- byla založena v roce 1898 jako nezisková organizace za účelem vzdělávání zdravotnických informačních profesionálů, podporující výzkum zdravotnických informací, zabezpečující přístup k k informačním zdrojům z oblasti zdravotnictví a s cílem zabezpečit přístup k nejlepším informacím ze zdravotnictví všem. MLA vydává časopis Journal of the Medical Library Association (JMLA) a je dostupný jako publikace open-access v PubMed Central.

V roce 1948 byl formálně schválen certifikační program MLA a byly stanoveny standardy pro lékařské knihovníky. Program je průběžně revidován a diskutován. V současné době je kreditní program rozvíjen a realizován ve spolupráci s Academy of Health Information Professional (AHIP).

EAHIL (European Association for Health Information and Libraries)

www.eahil.net

- tato Asociace vznikla v roce v roce 1986 se snahou zlepšit knihovnické a informační služby v zdravotnických profesích, a to vzájemnou spoluprací a výměnou zkušeností v celoevropském měřítku. Činnost koordinuje Rada, ve které má zastoupení i Česká republika. EAHIL organizuje evropské konference a workshopy, vydává časopis, organizuje profesní kontinuální vzdělávání a je odborným diskusním fórem. Evropské sdružení pro zdravotnické informace a knihovny je úspěšnou organizací, která má více než 1100 členů z přibližně 25 evropských zemí. Od roku 2006 je členství bezplatné. Cílem tohoto kroku bylo zvýšit a dále zdokonalit síť aktivních členů ve všech regionech Evropy, bez ohledu na schopnosti platit členské poplatky, tak aby bylo možné sdílet odborné znalosti, dovednosti a myšlenky a projednávat důležité problémy. Dalším cílem je spojování a motivování knihovníků a informačních pracovníků po celé Evropě. Členství je určeno pro ty, kteří se aktivně podílejí na informační činnosti v kterékoliv oblasti lékařství nebo zdravotnictví, v kterékoliv části Evropy, a rádi by spolupracovali prostřednictvím sítě s kolegy a učili se a rozvíjeli odbornou kvalifikaci. Nové přihlášky jsou kontrolovány členem Rady sdružení EAHIL (Council) z příslušné země žadatele. Když už je žadatel jednou schválen, může se těšit ze všech výhod členství ve sdružení EAHIL. Systém je kontrolován heslem a pouze schválení členové sdružení EAHIL mají přístup do databáze, kterou stávající členové již shledali uživatelsky přívětivou a velice užitečnou. Protože je mimořádně důležité, aby seznam byl přesný a aktuální, jsou členové zodpovědní za doplňování a opravy svých vlastních údajů, přičemž se od nich očekává, že alespoň jednou za rok vstoupí do databáze, aby si obnovili své členství. EAHIL uskutečňuje každý rok velmi úspěšný program konferencí a seminářů, včetně širokého rozsahu seminářů „kontinuálního vzdělávání“ a praktických seminářů spojených s těmito akcemi. Vydává také informativní čtvrtletní časopis (Journal of the European Association for Health Information and Libraries). EAHIL má velmi dobré vztahy s ostatními profesními organizacemi na národní a mezinárodní úrovni. Jsou to např. organizace MLA, LIBER, IFLA a sdružení národních lékařských knihoven atd. EAHIL podporuje také odborný rozvoj a vysokou kvalitu mezi členy

prostřednictvím udělování stipendií a cen. EAHIL pracuje na vytvoření odborné certifikační soustavy. Všechny tyto činnosti se rozrůstají s počtem přijímaných nových a aktivních členů.

Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP) České republiky

skip.nkp.cz

- je dobrovolnou profesní a stavovskou organizací knihovníků a informačních pracovníků, která má charakter občanského sdružení. Posláním SKIP je usilovat o soustavné zvyšování úrovně knihovnické a informační práce a s tím spojené prestiže oboru a o to, aby ze strany státu, zřizovatelů knihoven a informačních institucí byly vytvářeny příznivé podmínky pro jejich rozvoj a činnost. SKIP sdružuje na 1200 členů a je organizován na regionálním principu. Po odborné linii zajišťují činnost sekce (veřejných knihoven, vzdělávání, zaměstnavatelská), kluby (dětských knihoven, školních knihoven, vysokoškolských knihovníků, frankofonní, klub lékařských knihoven-KLK) a komise (ediční, pro zahraniční styky). Od roku 2002 je ustanovena ve SKIP odborná vzdělávání - výukové centrum pro další vzdělávání knihovníků. Sekce je zároveň poradním orgánem Národní knihovny ČR pro otázky mimoškolního oborového vzdělávání. Hlavní cíle jsou: organizování vzdělávacích aktivit pro odbornou veřejnost v ČR; organizování seminářů, konferencí, workshopů a jiných společných akcí zaměřených na problematiku dalšího vzdělávání knihovníků, včetně aktivit mezinárodních; koordinace a integrace vzdělávacích aktivit pro knihovníky v ČR; zlepšení přístupu k informacím o kontinuálním odborném vzdělávání pro nejširší odbornou veřejnost; tvorba standardů v oblasti kontinuálního odborného vzdělávání a systému evaluace vzdělávacích akcí; podpora distančních forem vzdělávání; postupná tvorba a naplňování koncepce celoživotního vzdělávání pracovníků všech typů knihoven v České republice. Výsledkem těchto snah by mělo být zvýšení kvality a zajištění flexibility knihovnických služeb a jejich přizpůsobení službám knihoven zemí EU. Úkolem této sekce je usilovat o zavedení systému certifikace kompetencí knihovníků (pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb).

Česká informační společnost (ČIS), o.s.,

- je sdružení občanů, kteří pracují v některém z oborů zabývajících se vyhledáváním, uchováváním a zpřístupňováním informací odborného (vědeckého, technického, ekonomického, medicínského apod.) charakteru.

Jedná se zejména o informační pracovníky, archiváře, bibliografy, knihovníky, administrátory informačních systémů v informačních institucích a další příbuzné profese. Jednou ze sekcí ČIS je Sekce pro informační vzdělávání. Členové sekce mají na starosti koordinaci informačního vzdělávání ve veřejných a školních knihovnách. Sekce zasedá 2 – 3x ročně.

CILIP – Chartered Institute of Library and Information Professional

www.cilip.org.uk

- je britská profesní organizace pro knihovníky, informační specialisty znalostní manažery. V rámci CILIP pracuje sekci Health Libraries Group.

Česká společnost zdravotnické informatiky a vědeckých informací (ČSZIVI)

- je odbornou společností České lékařské společnosti J.E.Purkyně. Společnost byla ustavena v roce 1994. Jejím zaměřením je rozvoj české medicínské informatiky - zejména v oblastech vytváření a používání informačních systémů pro zdravotnictví, ve využívání informačních sítí, ve využívání odborných a vědeckých informací pro zdravotnictví a v zajišťování jejich dostupnosti.

Konzultační skupina pro rozvoj regionálních center lékařských knihoven **Reglek** vznikla v roce 1999 při NLK, řeší otázky týkající se činnosti lékařských knihoven, rozvoje jejich spolupráce při poskytování služeb uživatelům. Členové této konzultační skupiny iniciovali založení **Klubu lékařských knihoven při SKIP**, jehož vznik byl schválen výkonným výborem SKIP dne 11.11.2009.

SDRUK (Sdružení knihoven)

- je zájmové sdružení právnických osob, jehož cílem je rozvoj duchovních hodnot ve vztahu k zabezpečení demokratického přístupu k informacím uloženým v knihovních fondech odborných a vědeckých knihoven. V zahraničí pracují další významné profesní spolky a asociace, jejich přehled a informace o nich popisují webové stránky Národní knihovny.

Úrovně školního vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků

V současné době můžeme profesionály v knihovnách a informačních institucích dělit podle úrovně kvalifikace následovně:

1. Bez odborné kvalifikace.
2. Absolventi akreditovaných rekvalifikačních knihovnických kurzů – Certificate.
3. Absolventi gymnázií -Grammar Schoul.
4. Absolventi středních odborných škol (High School).
5. Absolventi středních knihovnických škol (High School and College for Vocational Studies in Information and Library Sciences).
6. Absolventi vyšších odborných škol (Higher Professional School) – Diploma.
7. Absolventi univerzitního knihovnického studia.
8. Absolventi vysokých škol nezaměřených na předmět knihovnických a informačních služeb.

Každá úroveň vyžaduje jinou délku studia a předpoklady.

Kontinuální vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků v ČR

Mezi kontinuální vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků patří odborné, vzdělávací, společenské, propagační a další akce pořádané knihovnami různých typů, velikosti a působnosti, profesními sdruženími, spolky a asociacemi, školami, spolupracujícími firmami, ale i dalšími pořadateli, včetně mezinárodních. Dále jsou to školení, kurzy, semináře a konference týkající se knihovnicko-informační profese, výstavy a veletrhy.

Významnými organizátory a pořadateli jsou např. SKIP, Národní knihovna, Národní technická knihovna, Národní knihovna ČR, ve zdravotnictví pak Národní

lékařská knihovna, Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví, EAHIL – kurzy kontinuálního vzdělávání na konferencích a workshopech a další.

Úkolem sekce pro vzdělávání SKIP je usilovat o zavedení systému certifikace kompetencí knihovníků (pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb). Inspirací je evropský projekt CERTIDoc, který je podporován Evropskou komisí v rámci programu Leonardo Da Vinci. Koordinátorem prací v obou projektech je francouzský spolek informačních profesionálů ADBS (Association of Information Professionals). SKIP se účastní prací v projektech již od r. 1997. V prvním projektu šlo především o vytvoření evropského rejstříku kompetencí pracovníků v informační sféře (tedy průvodce kompetencemi), v druhém projektu pak již o implementaci evropského systému certifikace kompetencí informačních pracovníků na podkladu tohoto rejstříku(průvodce). Výsledkem obou projektů jsou publikace:Průvodce znalostmi a dovednostmi evropských odborných pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb. 1. vydání 1999, česky v Aktualitách SKIP v témže roce – viz <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/smernice.pdf>; 2. přepracované a významně doplněné vydání 2004.

Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb, česky v Aktualitách SKIP 2006 – viz <http://skip.nkp.cz/Pruvodce/kompetencemi2007.pdf> . Průvodce popisuje základní znalosti, dovednosti a schopnosti informačních profesionálů; může být používán pro potřeby odborných škol, v personální politice knihoven, pro vlastní ohodnocení pracovníků a také pro jejich případnou certifikaci. Konsorcium CERTIDoc stanovilo pravidla evropské certifikace. SKIP se snaží vytvořit základní podmínky pro to, aby naplňoval požadavky konsorcia, a tak co nejučinněji pokračovat v přípravách procesu, který by umožnil provádět evropskou certifikaci informačních pracovníků v České republice. Přínosem byla i návštěva francouzského experta – zástupce francouzského spolku informačních pracovníků ADBS pana Erica Suttera v listopadu 2009 ve Francouzském institutu v Praze.

Systém CERTIDoc v souhrnu kompetencí a hlavních schopností uvádí v českém překladu z roku 2006 celkem 33 okruhů kompetencí (I Informace-12, T-technologie-5, C-Komunikace-7, M-Řízení-8, S-Kompetence z ostatních vědních oborů -1). Dále je uvedeno 20 hlavních schopností (A-osobní vztahy -7, B-průzkum-1, C-analýza-3, D-komunikace-2, E-řízení-2, F-organizace-5). Protože pracovníci nemají vždy stejnou úroveň kompetence, uvádí CERTIDoc 4 stupně, které jsou charakteristické pro každou úroveň.

Zdravotnické knihovny, inspirovány postgraduálním vzděláváním zdravotnických pracovníků a ostatních pracovníků ve zdravotnictví (forma atestačních zkoušek, zákonná norma) zvažují, zda by bylo možné iniciovat existenci akreditačního subjektu pro přidělování certifikátů a kreditů za účast v celoživotním vzdělávání ve spolupráci s profesními nebo státními zdravotnickými, knihovnickými a školskými subjekty. Důležité bude stanovit podmínky pro účast knihovníka v systému celoživotního vzdělávání a spolupracovat se SKIP a EAHIL v této problematice.

Pracovní skupina EAHILu, jejíž je autorka členem od roku 2007, pracuje na návržení a zavedení systému registrace evropských knihovníků a informačních

pracovníků ve zdravotnictví. Při zpracování materiálů a dotazníku určenému k sebehodnocení (testovací provoz v roce 2009), bylo využito zkušeností kolegyně loany Robu z Cluj/Napocca z Rumunska, která je držitelkou certifikátu CERTIDOC.

Závěr

Prof. Jiří Cejpek ve své knize uvádí: „Knihovnicko-informační vzdělání by mělo být zásadně vysokoškolské (bakalářské, magisterské, doktorské) a mělo by být široce pojaté, aby tak byla zajištěna dostatečná mobilita absolventů. Zároveň by však měla být dána studentům dostatečná možnost vnitřní diferenciaci a specializace podle jejich dispozic, zájmů a volby. Tato zásada vysokoškolského vzdělání ovšem nevylučuje různé doplňkové formy v podobě kurzů, doškolování apod. Jako řada dalších povolání vyžadují i knihovnicko-informační povolání celoživotní vzdělávání, k němuž je odborné vzdělání pouze můstkem, v němž si student musí osvojit schopnost dalšího vzdělávání. V přípravě specializovaných informačních pracovníků je pak nutno klást důraz na vypěstování jejich schopnosti proniknout k podstatě jednotlivých oborů (do jejich struktury, terminologie, specifik atd.) v nichž budou vykonávat informační činnost včetně práce konzultační a pedagogické. Pro jejich přípravu je nejvhodnější tzv. navazující magisterské studium po absolvování minimálně bakalářského stupně oboru, v němž hodlají jako informační specialisté, manažeři či poradci působit.“[7]

V případě zdravotnických informačních profesionálů, kteří většinou nejsou absolventy vysokých škol s lékařským či farmaceutickým vzděláním, je potřeba navázat na zkušenosti, které s celoživotním profesionálním vzděláním ve zdravotnických knihovnách jsou (v ČR i zahraničí- USA, Velká Británie) a je třeba vypracovat systém vzdělávání s návaznou certifikací v souladu s aktivitami SKIP a EAHILu. Zahraniční zkušenosti potvrzují, že výukové programy škol obvykle nejsou zaměřeny na zdravotnický sektor, a že je třeba zohledňovat rychle se měnící potřeby zdravotnického sektoru a zaměřit se např. na problematiku marketingu a řídicích schopností, výzkumných metod a dovedností, znalost terminologie oboru, pokročilých vyhledávacích metod, statistiky, schopnosti předávat zkušenosti - přednášet, učit a další dovednosti [PETRINIC 2007].

Reference

- [1.] Česká informační společnost. [cit. 2010-01-17]. Dostupné z [www: <http://www.cisvts.cz/default.asp?ch=500&typ=1&h=True&p=False&i=False&val=64932&ids=0>](http://www.cisvts.cz/default.asp?ch=500&typ=1&h=True&p=False&i=False&val=64932&ids=0).
- [2.] Spolky, sdružení, konsorcia. [cit. 2010-01-17]. Dostupné z [www: <http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Spolky-sdruzeni-konsorcia.htm>](http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=02_Spolky-sdruzeni-konsorcia.htm)
- [3.] BELL, J. Jo Ann. History of the Medical Library Association's credentialing program. Bull. Med. Libr. Assoc., 84(3), July 1996, pp. 320-333.
- [4.] BURGETOVÁ, Jarmila. Knihovnické spolky u nás. Informační studia a knihovnictví v elektronických textech. Praha, ÚISK, filozofická fakulta UK. 2001, 004pdf.
- [5.] BURGETOVÁ, Jarmila. Knihovnické spolky ve světě. Informační studia a knihovnictví

- v elektronických textech. Praha, ÚISK, filozofická fakulta UK. 2001, 005pdf.
- [6.] BURGETOVÁ, Jarmila; FAITOVÁ, Miloslava. Evropský seminář CERTIDoc. Ikaros [online]. 2007, roč. 11, č. 8. [cit. 2010-01-19]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4267>>. URN-NBN:cz-ik4267. ISSN 1212-5075.
- [7.] CEJPEK, Jiří. Informace, komunikace a myšlení. 2. přeprac. Vydání. Praha, Karolinum. 2005. 233 s. ISBN 80-246-1037-X.
- [8.] CERTIDoc – kompetence v oboru knihovnických a informačních služeb. Dostupné z [www: <http://skip.nkp.cz/odbVzdelCERTIDOC.htm>](http://www.skip.nkp.cz/odbVzdelCERTIDOC.htm)
- [9.] Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb.2.vyd. Praha, SKIP. 2006. 91s. ISBN 80-85851-17-2.
- [10.] Evropský seminář CERTIDoc. Ikaros [online]. 2007, roč. 11, č. 8. [cit. 2010-01-19]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/4267>>. URN-NBN:cz-ik4267. ISSN 1212-5075.
- [11.] HOUŠKOVÁ, Zlata; BURGETOVÁ, Jarmila. Chceme vědět, jak jsme kompetentní? In INFO-RUM 2007 : 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích. Praha, 22.–24. května 2007 [online]. Praha : Albertina icome Praha, 2007 [cit. 2010-01-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.inforum.cz/pdf/2007/houskova-zlata.pdf>>. ISSN 1801-2213.
- [12.] PAPÍK, Richard. Kompetence, schopnosti a vlastnosti informačních profesionálů. Ikaros [online]. 2006, roč. 10, č. 11 [cit. 2010-01-19]. Dostupný na WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/3690>>. URN-NBN:cz-ik3690. ISSN 1212-5075.
- [13.] PETRINIC, Tatjana; URQUHART, Christiane. The education and training needs of health librarians-the generalit versus specialist dilemma. Health Information and Libraries Journal, 24, 2007, pp. 167-176.
- [14.] SCHMIDT Dean. Certification of Medical Librarians, 1949-1977. Bull. Med. Libr. Assoc. 67(1), January 1979,pp.31-35.

Kontakt:

PhDr. Helena Bouzková
Národní lékařská knihovna
Sokolská 54
121 32 Praha 2
Tel: 296 335 943
e-mail: bouzkova@nlk.cz
<http://www.nlk.cz>